

Makale Geliş | Received: 13.03.2023
Makale Kabul | Accepted: 24.04.2023
DOI: 10.18795/gumusmaviatlas.1264539

Fikret USLUCAN

Dr. Öğr. Üyesi | Assist. Prof.
Giresun Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Giresun-TÜRKİYE
Giresun University, Faculty of Science and Literature, Department of Turkish Language and Literature, Giresun-TURKIYE
ORCID: 0000-0002-7163-0531
fikret.uslucan@giresun.edu.tr

Abdurrahman ARSLAN

Öğr. Gör. | Lecturer
Gümüşhane Üniversitesi, Torul Meslek Yüksekokulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, Gümüşhane-TÜRKİYE
Gümüşhane University, Torul Vocational School, Property Protection and Security Division, Gümüşhane-TURKIYE
ORCID: 0000-0001-8548-5358
aarslan@gumushane.edu.tr

Psikanalitik Edebiyat Eleştirisi Açısından Kar ve İnci Romanı Üzerine Bir Değerlendirme*

Öz

Sigmund Freud, hastalarını tedavi etmek için kullandığı teknikleri bir süre sonra beklenmedik bir şekilde sanat eserlerine de yöneltir. 19. yüzyılın sonlarında Freud'un Leonardo da Vinci ve Dostoyevski gibi sanatçıların eserleri ve şahsiyetleri üzerine yaptığı bu girişim, psikanalitik edebiyat kuramının/eleştirisinin de ortaya çıkmasına vesile olur. Multidisipliner bir alan ifade eden psikanalitik edebiyat eleştirisine zamanla Carl Gustav Jung, Alfred Adler, Rollo May ve Otto Rank gibi isimler de katkı yapar. Psikanalitik edebiyat eleştirisi, ortaya koyduğu teorilerle özel bir saha olan edebiyat psikolojisinin de dikkatini çeker. Edebiyat psikolojisi, ortak noktaları insan olan edebiyat ve psikolojinin birbirlerinden faydalanmasını ifade eder. Bu iki bilim sahasını ilgilendiren ortak kuramlarla eser, yazar, şair, okur ve yazma süreci gibi unsurlar ele alınır. Bir eser kaleme alan yazar, tip ya da karakter olarak psikanalitik kuram ve tekniklerle çözümlenebilir. Aynı zamanda, edebi eserlerde psikolojik tip ve temalar, bu tekniklerle ele alınabilir. Ayrıca, edebiyat ve eserlerin okurlar üzerindeki tesiri, aynı psikanalitik yöntemlerle incelenebilir. Edebiyat psikolojisinin inceleme konuları, bu şekilde çeşitlilik gösterse de edebiyat psikolojisiyle ilgilenen edebiyat araştırmacılarının yazar, şair ve okur şahsiyetinden ziyade psikanalitik kuram ve yöntemleri kullanarak edebi eserleri incelemeleri daha makul karşılanır. Muadil bir insan ve dolayısıyla muadil bir dünya kurgulamaya çalışan edebi eserlerin dile ait araçlarla oluşturduğu tüm unsurlar, psikanalitik edebiyat kuramının araştırma sahasına girer. Bu anlamda gerçek dünyadaki insanın buhranlarına çözüm bulmaya çalışan psikanaliz, edebi eserlerdeki karakterlerin de daha detaylı bir şekilde anlaşılabilmesi için yeni kapılar aralayabilir. Bu çalışmada, psikolojinin sunduğu imkânların ayırıcılığı olan Nihan Kaya'nın Kar ve İnci romanı ele alınmıştır. Sanatın pratiği yanında teorisine de kafa yoran Kaya'nın bu eserini psikanalitik yöntemlerle incelerken yazarın şahsi hayatından ziyade eser karakterlerine odaklanılmıştır. Odak noktasında insan olan bu çalışmada, tek bir teorisyenin kuramlarıyla değil karakter davranışlarının işaret ettiği kuramlara göre farklı farklı psikanalitik tekniklere müracaat edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Psikanalitik, Roman, Eleştiri, Nihan Kaya.

An Evaluation of the Novel Snow and Pearl in terms of Psychoanalytic Literary Criticism

Abstract

Sigmund Freud unexpectedly directed the techniques he used to treat his patients to artworks after a while. At the end of the 19th century, Freud's attempt on the Works and personalities of artists such as Leonardo da Vinci and Dostoevsky led to the emergence of psychoanalytic literary theory/criticism. Over time, names such as Carl Gustav Jung, Alfred Adler, Rollo May and Otto Rank contributed to the critique of psychoanalytic literature, which expresses

* Bu makale, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Edebiyat ve Psikoloji Kavşağında Nihan Kaya'nın Eserleri* adlı yüksek lisans tezinden yararlanılarak üretilmiştir.

a multidisciplinary field. Psychoanalytic literary criticism has also attracted the attention of literary psychology, which is a special field with its theories. Literary psychology means that literature and psychology, whose common points are human, benefit from each other. With common theories concerning these two fields of science, subjects such as work, author, poet, reader and writing process are discussed. The author, who produces any work, can be analyzed as a type or character with psychoanalytic theories and techniques. Psychological types and themes in literary works can be addressed with these techniques. In addition, the effect of literature and works on readers can be examined with the same psychoanalytic methods. Although the topics of study of literary psychology vary, it is more reasonable for literary researchers interested in literary psychology to study literary works using psychoanalytic theories and methods rather than writers, poets, and readers. All the elements created by the linguistic tools of literary works that try to construct an equivalent person and therefore an equivalent world fall within the research field of psychoanalytic literary theory. In this sense, psychoanalysis, which tries to find solutions to the depressions of people in the real world, can open new doors to understand the characters in literary works in a more detailed way. In this study, the novel Snow and Pearl by Nihan Kaya, who is aware of the possibilities offered by psychology, is discussed. While analyzing this work of Kaya, who reflects on the theory as well as the practice of art, with psychoanalytic methods, the focus was on the characters of the work rather than the author's personal life. In this study, which focuses on people, different psychoanalytic techniques were applied according to the theories pointed out by character behavior, not the theories of a single theorist.

Keywords: Literature, Psychoanalytic, Novel, Criticism, Nihan Kaya.

Giriş

İki farklı disiplin olarak kabul gören edebiyat ve psikoloji, insan merkezli çalışmalar ortaya koymaları sebebiyle sık sık birbirlerinden istifade etmektedirler. Bu iki farklı sahanın birbirinden yararlanması, günümüzde artarak devam eden bir süreçtir.

İnsanı merkeze alan sahalardan olan psikolojinin geçmişi insanlık tarihiyle başlar. Tarihe adını yazdıran düşünürlerin ortaya koyduğu fikirler, özellikle Aristo, Sokrates ve Eflatun gibi isimlerin çalışmaları psikoloji sahasının temelini oluşturan ilk hamlelerdir (Emre, 2006, s. 27). Yüzyıllarca öteye giden bu hamleler, çağımızda halen psikolojinin dikkatini çeken sıra dışı davranışlar, rüya ve öğrenme gibi hususları içerir (Sayar & Dinç, 2014, s. 10). Bu kadim sürecin ele aldığı hususlardan biri de sanattır. Platon ve Aristoteles, mimesis ve katarsis gibi kavramlarla sanatın işlevi üzerine kafa yorar. Bu anlamda mimesis, sanatın doğa merkezli taklidini esas alırken, katarsis’le sanatın insan ruhundaki arındırıcı vasfı vurgulanır (Karabulut, 2013, s. 19-20).

İlk izleri eski Yunan felsefesinde yer alan psikolojinin müstakil bir bilim dalı haline gelişi, S. Freud’un kuramlarıyla kabul görür. Onun ortaya koyduğu kuramlara gelinceye kadar farklı bilim dallarının içerisinde kendine yer arayan psikoloji, insanın ilk dönemlerindeki yaşanmışlıklarını önceleyen (Kris & Kurz, 2016, s. 21-22) kendine has buluşları sayesinde kendi rüştünü ispat ederek özgür bir bilim dalı haline gelir. Böylece psikoloji, 1900’lü yılların başlarında farklı bilim dallarının hükümranlığından çıkmış olur (Emre, 2006, s. 25-38).

Edebiyat ve psikoloji sahaları arasında kurulan sıkı bağların tesisinde S. Freud ve bir noktaya kadar takipçileri olarak görülen C. G. Jung ile A. Adler’in ortaya koyduğu kuramlar, dikkat çekici dönemeçlerdir. Keşfettiği bilinçaltı bölgesiyle Freud, psikoloji literatürüne *bilincin doğrudan ulaşamadığı derin ruhsal katmanlarda geçen psişik olaylar öğretisi* (Ergün, 2011, s. 120) şeklinde tanımlanan psikanaliz terimini kazandırır. İlerleyen dönemlerde Freud’un düşüncelerini kısmen kabul eden, bazı noktalarda itirazlarda bulunan, bazı hususlarda ise konuları daha geniş bir perspektifle ele alan teorisyenler ortaya çıkar (Emre, 2006, s. 4-7). Psikoloji sahası adına yaşanan bu atılım hamlelerinin neticesinde oluşan psikanalitik eleştiri; edebi eserin biçim ve içeriğiyle beraber kurmaca şahsiyetlerini incelemeye, edebi ürünlerin yaratıcısı olarak yazar ve şairi araştırmaya imkan sağlayacak donanımlar geliştirir (Ergişi, 2013, s. 1738). Dolayısıyla edebiyat eleştirisiyle ilgilenen araştırmacılar, edebi eserlerde yer alan karakterlerin zihin dünyasıyla beraber davranışlarının arka planını mümkün olduğu kadar aydınlatmak adına psikolojinin birikimlerinden istifade eder (Tiken, 2009, s. 49).

Sigmund Freud'un teorileri ile başladığı düşünülen psikanalitik eleştiri kuramının seyri, Freud'dan sonra gelen isimlerle farklı bakış açıları kazanır. Önceleri yazar merkezli çalışmalar ortaya konulurken, Freud'dan sonra gelen Carl Gustav Jung'un kolektif bilinçdışı ve arketip gibi kavramlarıyla eser merkezli çalışmalar ön plana çıkar. Adler ise aile ve çevrenin önemini vurgulayarak psikanalitik eleştirinin daha da zenginleşmesine vesile olur. Lacan, psikanaliz ile dilin kesişim noktalarına dikkat çeker. Rollo May ise yaratıcılık eyleminin önemiyle ilgili incelemeler yapar (Atlı, 2012, s. 259).

Freud ve sonrasında gelen isimlerin kuramlarından faydalanan alt disiplinlerden biri de edebiyat psikolojisidir. Edebiyatın psikolojiden, psikolojinin de edebiyattan faydalanması şeklinde tanımlanan bu disiplinde yazar, yaratma süreci, okur psikolojisi ve eser karakterleri incelenebilir. Ancak bu inceleme konularından eser merkezli karakter incelemeleri, edebiyat psikolojisiyle ilgilenenler için daha etik bir araştırma sahası olarak kabul edilir (Wellek & Warren, 2013, s. 92).

Psikanalitik tekniklerin yoğun olarak kullanıldığı edebiyat psikolojisi, Türk Edebiyatında Cumhuriyete kadar edebiyat incelemelerinde çok kullanılmaz. Cumhuriyet sonrasında ise gerek yazım sürecindeki yazar incelemelerinde gerekse eser değerlendirmelerinde boy göstermeye başlar. Edebiyat sahasının bilinen isimlerinden Mehmet Kaplan gibi akademisyenler, bu süreç sonunda psikanalitik kavramlarla eser çözümlemesi yapar (Acehan, 2012, s. 130-131).

Doğası gereği bireyin karmaşık dünyasına uzandığı için (Tekin, 2004, s. 55-56) psikoloji, bireyi önceleyen edebi metinlerle ilgili analizlere farklı bakış açıları kazandırır. Psikoloji dünyasının sağladığı bu bakış açlarına roman türü üzerinden bakan N. Tonga ile Y. Ayata, psikolojik roman diye tabir edilen eserleri iki başlıkta sıralar: İlk başlıkta, yazarların hayatında meydana gelen olayların aktarıldığı eserler yer alır. İkinci başlık ise iki alt başlığa daha ayrılır. Bu alt başlıklardan birincisinde, psikoloji literatürüne hâkimiyetini kanıtlamak için kaleme alınan, psikolojik kavramların bilinçli olarak kullanıldığı eserler boy gösterir. İkinci alt başlıkta, eserdeki karakterlerin iç dünyalarını yansıtan romanlar yer alır. Bizde Peyami Safa'yla Mehmet Rauf; yabancılar da Virginia Woolf ve Dostoyevski gibi yazarlar bu eserlerin yazarlarına örnek olarak gösterilebilir (Ayata & Tonga, 2008, s. 18). Bu itibarla bir romanda, birey merkezli psikolojik derinliğin bulunması, o romanın günümüzdeki değer karinesi olarak kabul edilebilir (Tekin, 2004, s. 106).

Özellikle Cumhuriyet sonrasında, toplumsal yapımızın dönüşümünü Batı odaklı sürdürmesi ve fizyolojiden kopan psikolojinin rüştünü ispat ederek müstakil bir yapıya kavuşması neticesinde edebiyatımız yazar, şair ve araştırmacılarıyla psikolojinin sunduğu imkanlardan faydalanmaya başlar (Emre, 2009, s. 334). Dolayısıyla A. Şinasi Hisar, A. Hamdi Tanpınar, Oğuz Atay ve Yusuf Atılgan örneklerinde olduğu gibi son dönem yazınımızda psikolojiden istifade eden yazarlar ön plana çıkar (Yalsızuçanlar, 2010, s. 487).

Modern toplum modellerinin giderek kalabalıklaşması, kalabalık toplumun oluşturduğu şehirlerde yalnızlaşan birey modellerinin oluşması, nihayetinde, kaotik yapının tetiklediği ruhsal buhranların çoğalmasıyla beraber genelde edebiyata özelde ise romanlara mümkün olduğunca psikolojik materyal girer (Emre, 2009, s. 334).

1. Psikanalitik Edebiyat Eleştirisi Açısından Kar ve İnci Romanı Üzerine Bir Değerlendirme

Sırasıyla Gizli Özne, Buğu ve Disparöni'nin ardından yayınlanan Kar ve İnci, Nihan Kaya'nın dördüncü romanı olma hüviyetindedir. Eser Gece, Nehir ve Deniz gibi başlıklarla toplamda on dokuz bölümden oluşur. Bu bölüm başlıklarının altında anlatıcıların kimler olduğu da belirtilir. Ayrıca, Leyla ve Nehir gibi birden fazla ismi olan Gece, tek merkez şahsiyet olarak tercih edilir.

Romanın bölümlerinde kronolojik sıraya uyulmaz. Reel zaman noktasında net bir ifade yoktur.

Eserin bölümleri arasında farklı farklı kahraman anlatıcıların söz sahibi olduğu görülebilir. Bunun yanında romanda, az da olsa üçüncü tekil şahıs anlatıcıya da yer verildiği gözlemlenebilir. Diğer taraftan, iç monologlarla psikolojik yapının zenginleştirilmesi, dikkat çeken diğer bir husustur.

Bölümden bölüme farklı isimlerle karşılaşılsa da eserin merkez şahsiyeti Gece'dir. Bu itibarla roman üzerine yapılan incelememizin odak noktasını da Gece şahsiyeti oluşturacaktır.

a. Baba Eksikliğiyle Tetiklenen Elektra Kompleksi

Sigmund Freud, bir edebi metin olan Kral Oidipus'tan faydalanarak Oidipus Kompleksi adını verdiği teoriyi geliştirir. Freud, bireyin çocukluk yıllarında belirli bir dönemde ebeveynlerine karşı aşırı yakınlık ya da nefret duygularıyla hareket ettiğini savunur (Moran, 2014, s. 153). Ona göre çocuk, karşı cinsten olan ebeveyne aşırı bir yakınlık duyarken, aynı cinsten ebeveyni nefret duygusuyla hareket ederek rakip olarak görür (Kaya, 2011, s. 212). Bu duygularla erkek çocuklarında Oidipus, kız çocuklarında ise Elektra Kompleksleri gelişmiş olur (Karabulut, 2013, s. 58). Aynı kompleks bağlamında yaşanabilecek olumsuz bir deneyimin bireyin geleceği üzerinde sakatlayıcı bir etkisinin olabileceği vurgulanır (Freud, 1999, s. 157). Nihayetinde Freud, edebi bir eserden faydalanarak düşüncelerini kuramlaştırma yolunu seçmiş olur. Tercih edilen bu yol, psikoloji literatüründe dikkat çekici bir hamle olmuştur (Şen, 2012, s. 12).

Yukarıda sıralanan psikolojik bilgiler ışığında Kar ve İnci romanın merkez şahsiyeti olan Gece'ye bakıldığında, ilk sorunsalı olarak verilen baba eksikliği, ilerleyen dönemlerde davranışlarını etkileyecek menfi hususlardan biridir. Bu olumsuz yaşanmışlığın yanında Gece'nin çocukluk yıllarında Leyla, bölümden bölüme farklılıklar sergilese de diğer kısımlarda Karın ve Nehir isimleriyle anıldığı izlenir (Kaya, 2016, s. 166-167).

Merkez şahsiyet Gece'nin çocukluk yaşlarında ebeveynlerinin ayrı olması, psikolojik yapısıyla alakalı ilk darbe olarak kabul edilebilir. Bu dönemlerde babasıyla çok az görüşebilmesi ve annesiyle yaşaması, ruhsal bir bölünme yaşayabileceğine işaret eder. Küçük yaşlarda sağlıklı bir aile bütünlüğünden mahrum kalan Gece'nin gelecekte (Kaya, 2016, s. 125-134) nevrotik davranışlar sergileyebileceği ve dış dünyaya yönelik bilinçaltında düşmanca tavırlara meyledebileceği varsayılabilir (Geçtan, 2014, s. 73).

Hayatını iki düzlemde devam ettirmesi gibi Gece'nin hayatının ilk yıllarında eşyalarıyla oyuncakları da bir bölünmeye tabi tutulur. Kardeşleriyle dahi görüştürülmeyen Gece için babasının evi yasak alandır. Ona göre babasının evi yasaklı bölge olmasının yanında eksiksiz ve mutlu bir aileyi de simgeler. Diğer taraftan, babasının kendisine verdiği eşyaları annesi izin vermediği için eve getiremez. Sonunda Gece, eşyalarının farklı düzlemlere bölünmesi gibi babası ve annesi arasında (Kaya, 2016, s.125-134) *benlik bölünmesi* (Phillips, 2007, s. 60) yaşar.

Çocukluğum ortadan ikiye ayrılmıştı. ... Hayatım gibi oyuncaklarım, eşyalarım da ikiye ayrılmıştı (Kaya, 2016, s. 125-126).

Bireyin gelişim sürecinde erkek çocukların anneye, kız çocukların ise babaya yönelik geliştirdikleri aşırı yakınlık, psikoloji biliminin inceleme konularından olmuştur. Bu bağlamda, kız çocuklarının babaya ulaşmada anneyi rakip olarak görüp saf dışı bırakma hamleleri (Karabulut, 2013, s. 58), Gece'nin çocukluk yıllarında aşamadığı ruhsal kırılmalardan biridir. Gece, bu bağlamda (Kaya, 2016, s.125-127), annesine ve babasının sonradan evlendiği kişiye karşı nefret duyguları geliştirirken, babasına yönelik olumlu yaklaşımlar ortaya koyar. Nihayetinde bu davranış seyriyle Gece, elektra kompleksine dair emareler sergilemiş olur. Babasının kendisinden uzaklaşmasının müsebbibi olarak annesini gören (Kaya, 2016, s. 140) ve babasıyla zaman geçirmek için can atan Gece'nin aşağıdaki iç monologu (Kaya, 2016, s. 125) bu durumun izleriyle doludur:

Evet; babamla her ne yaşıyorsak, günahıtı sanki; bizimle iş birliği yapan babaannem dışındaki herkesten saklanması gerekiyordu. ... Sevgili nedir, ne anlama gelir, henüz bilmiyordum; ama kendimi babamın karısından sakladığı sevgilisi gibi hissediyordum daha o yaşta (Kaya, 2016, s. 127).

Annesiyle yaşayan Gece'nin olmak istediği yer babasının yanı ve evidir. Dolayısıyla annesiyle yaşadığı evle yaşamak istediği babasının evini daima karşılaştırır. Onun için annesinin evinin aksine babasının yaşadığı ev eşitlik, aydınlık ve mutluluk anlamlarına gelmektedir (Kaya, 2016, s. 128-130).

Kusurlu ebeveyn tutumları, çocukların temel bir anksiyete geliştirmesine sebep olabilir. Temel anksiyeteye dünyayı düşman olarak görme, yalnızlık ve çaresizlik duyguları da eşlik eder (Geçtan, 2014, s. 233). Babasının tavırları sebebiyle Gece'nin de yalnızlık ve çaresizlik duygularına kapıldığı görülür. Gece'yle gerektiği kadar vakit geçirmeyen, cüzdânında diğer çocuklarının fotoğraflarını taşıyan, sonraki süreçte bir kız çocuğu daha olan babasının tavırları, Gece'nin iç dünyasında yaşayacağı temel anksiyetenin sebeplerini oluşturur (Kaya, 2016, s. 131).

Babasının sonraki süreçte bir kızının daha olmasıyla Gece, yeni bir düşünce sürecine girer. Yaşamındaki detaylara yeni anlamlar yüklemeye başlar. Hayatlarına ansızın giren bu kıza Beyza adının verilmesi, Gece'nin ise anlam olarak karanlığı çağrıştırması zihin dünyasını allak bullak eder. Ona göre yasaklı bölge olan baba evi gibi Beyza ismi de aydınlık çağrışımlarıyla doldur. Diğer taraftan kendi ismi gibi anne evi de karanlığı temsil eder. Bu zıtlıklar içerisinde değersizlik duygusuna kapılan Gece'yi babası, zıtlıkların değerine yönelik cevaplarla teselli etmeye çalışır (Kaya, 2016, s. 131-132). Zıt kavramların birbirini tamamlaması ve bu sayede bir değer yapısının ortaya çıkması, Carl Gustav Jung'un bireyin üzerinde karşıt kavramların etkisini vurgulayan ifadelerini akıllara getirir. Jung, zıt güçlerin kıymetinden bahsederken yukarıda yazarın kurmaca şahsiyetler üzerinde uyguladığı gibi karanlık ve aydınlık kavramlarından faydalanır. Bu itibarla karanlık olmadan aydınlığın olmayacağı, irrasyonel olanla rasyonelin var olabileceği, dünyadaki sistemin zıt güçler arasındaki dengeyle ayakta kalabileceği vurgulanmış olur (Jung, 2015, s. 32).

Babasıyla zaman geçirmek isteyen ve bu anlamda bir sevgi eksikliği yaşayan Gece için deniz kıyısında bulunan babaannesinin yazlığı, eksikliğini yaşadığı bu duygunun giderilebileceği tek yerdir. Yaz aylarında burada babasıyla zaman geçirse de süreç içerisinde bu mutlu zaman diliminden mahrum kalır. Babası, yeni ailesiyle alakalı bahaneler ileri sürerek Gece'yi daha çok ihmal etmeye başlar. Bu süreçte gelecekte de etkisini koruyacak duygusal bir paradoks daha yaşanır. Zira babasından yüzme öğreteceğine dair söz alan Gece, bu sözün tutulmamasının yanında babasının diğer kızına yüzme öğretmesi üzerine büyük bir ruhsal kırılma yaşar. Artık yüzme fiili, onun nazarında menfi anlamlara gelecek sembolik bir değere bürünür. Psikolojik noktada tamir edilmesi çok güç olan bu yaranın müsebbibi açık bir şekilde babası olmasına rağmen elektra kompleksi gereği kız çocuğu için toz kondurulmayan baba figürü burada da devreye girer. Nihayetinde tepki babaya değil, yüzme eylemine yöneltilmiş olur (Kaya, 2016, s. 132-134):

...Bir daha kumsala adım atmadım. Denize karşı bir çeşit küskünlük olmuştu içimde; ne suya girmek ne de yüzmeyi öğrenmek geliyordu artık içimden ... (Kaya, 2016, s. 134).

Hayatının ilk yıllarında yaşadığı ruhsal buhranlarda Gece'nin sorumlu tuttuğu tek insan annesi olur. Ona göre, babasından mahrum kalmasının ve yaşadığı menfi olayların müsebbibi annesidir. Ancak annesinin Gece'nin bu düşüncelerine karşılık verdiği cevap, vaka örgüsünün ilerleyen kısımları düşünüldüğünde çok anlamlıdır. Annesi, suçu sadakatsizlik suçlamasıyla karşı tarafa yükleyerek hayat dersi vermeye çalışsa da Gece, söylenenlerin hepsine kulak tıkayarak annesinin yaşadığı kaderin bir benzerine doğru yol almaya devam eder (Kaya, 2016, s. 140-141).

b. Çello ve Varoluş Sancıları

Vaka örgüsünün ilerleyen süreçlerinde merkez şahsiyet Gece adına beklenmeyen bir karşılaşma hazırlanır. Bu karşılaşmada Gece, sıra dışı bir davranış profili sergiler. Gece'nin karşılaştığı, bir müzik aleti olan çellodur. Çello karşısında Gece'nin davranışları ise psikoloji literatüründe ender görülen davranış örüntüleriyle doludur. Bu yaşa kadar babası ve annesi arasında benlik bölünmesi yaşayan Gece, çellonun sanatsal gücüyle karşılaşınca öteden beri yaşadığı varlık sorunsalının anahtarını bulur. Bu karşılaşma (Kaya, 2016, s. 136), Rosemary Gordon'un sanat ve

varoluş arasındaki açıklamalarını hatırlatan izlerle doludur. Zira Gordon, sanatla alakadar olmayı varlık onayı arayan insanın iletişim ihtiyacıyla alakalı görür (Kaya, 2015, s. 144).

Diğer taraftan, Jung ve Read açısından özellikle vurgulanan sanat ve yaratıcılık bağlantıları da burada hatırlanması gereken verilerdir. Bu itibarla, bireyin sanatsal yaratıcılığı ölçüsünde anlamlı bir hayat yaşayabileceği, sanatın yaşama gücünü tetikleyen bir potansiyel taşıdığı, var olma güdüsünün sanat düzleminde karşılık bulabileceği vurgulanmış olur (Kaya, 2015, s. 32-33).

Geçmişinde çeşitli buhranlarla savaştan Gece, bu sürece kadar dış dünyaya anlatamadıklarını bir düğün vesilesiyle ilk kez gördüğü çello sayesinde anlatabileceğini düşünür. Çelloyla karşılaştığında duyduğu ses, kendi varlığıyla da karşılaşmasına vesile olur. İlk defa bir varlığı olduğunu, iç dünyasını çello sayesinde anlatabileceğini fark eder. Zira, bu yaşa kadar dertleşeceği kimsesi olmamıştır, daha doğrusu sağlıklı bir iletişim imkanından mahrum kalmıştır. Yaşadığı çello karşılaşmasında da kendisini anlayacak bir yakını olmadığı için kendi iç benliğiyle iletişim kurmak zorunda kalır. Nihayetinde türlü ruhsal sorunlar altında ezilen Gece, yeniden ayağa kalkmak için çelloya sarılır (Kaya, 2016, s. 135-136).

Gece'nin çello karşısında çevresindeki insanların anlayamadığı hislere kapılması, fiziksel hareketlerini mümkün olduğunca durdurup çelloyla beraber iç farkındalığına yoğunlaşması, sanatsal bir eyleme odaklanması (Kaya, 2016, s. 135-136), Nihan Kaya'nın yatay ve dikey kavramlarıyla ifade ettiği Rollo May'ın karşılaşma terimini/halini akıllara getirmektedir. Zira May, Gece şahsında da gözlemlendiği gibi dış dünyayla ilginin azaldığı ve mümkün olduğunca iç dünyaya odaklanılan bu özel duruma *karşılaşma* adını verir. Karşılaşma kavramıyla ifade edilen ve gerçek sanat yapıtları karşısında tecrübe edilebilen bu hal (Kaya, 2015, s. 55-59), Gece'nin iç monologlarında açık bir şekilde görülebilir. Eserin birçok yerinde çelloyla karşılaşmadan önce kendisini tanımadığını, çelloyu duyduğunda kendini duyabildiğini, bir sesinin olduğunu çello sayesinde fark edebildiğini söyleyen Gece, böylece karşılaşmasını tamamlama yolunda da önemli adımlar atmış olur (Kaya, 2016, s. 136).

Gece'nin düğünde karşılaştığı özgün çello sesiyle büründüğü ruhsal devinim, sanatın insan davranışları üzerindeki dikey tesirine örnek teşkil eder. Çellonun sesiyle olduğu yerde hareketsiz kalması, tamamen bu sese odaklanması, fiziksel hareketini mümkün olduğunca sınırlayıp içsel devinimi artırması dikey yoğunlaşmanın işaretleridir (Kaya, 2016, s. 137).

Nihan Kaya, Yazma Cesareti isimli eserinde Rollo May'ın yukarıda verilen karşılaşma haline özellikle değinir. Kaya, fiziki olarak yavaşlamanın bireyin iç dünyasındaki hareketliliği işaret ettiğine vurgu yapar. İç dünyadaki hareketliliğin dikey yöndeki ilerlemeyle ifade edildiği bu durum, yazar tarafından bir tablo örneğiyle izah edilir. Burada önemli olan, tabloda etkilenen kişinin durmadan geçip gitmek yerine, fiziksel olarak durup tabloyu inceleme gerekliliğidir. Buradaki tablo örneği (Kaya, 2015, s.16), sanat eseri karşısındaki Gece'yi de örneklemektedir.

Gece, vaka örgüsünün ilerleyen bölümlerinde bir sanat ürünü olan keman sesine karşı da çello sesine yönelik gösterdiği dikey davranış modelini sergiler. Kemanı da ayakta dinlemeyi tercih eder. İki durumda da hareket etmeden öylece kalakalır. Her iki sanatsal eylem karşısında da pür dikkat icra edilen sanatsal eyleme odaklanır (Kaya, 2016, s. 94). Bu davranış örüntüleri sayesinde Gece'nin psikolojik yapısıyla alakalı emareler, gün yüzüne çıkmaya başlar.

Sanatsal eylem karşısında yukarıdaki etkilenmeyi yaşayan Gece, çello çalmayı öğrenmek için ders almaya karar verir. Öyle ki bu derslerin nihayetinde kendini konservatuar kapısında bulur. Diğer taraftan çello eğitiminde onun için gizil bir amaç daha saklıdır. Çello çalarken kendisini babasına göstermek ve bu sayede babasından varlık onayı almak ister (Kaya, 2016, s. 137-139). Bu minvalde ego savunma mekanizmalarından ödünlemeyi (Geçtan, 2014, s. 83-87) devreye sokarak enerjisinin tamamını çelloyu daha iyi çalmaya harcar.

Daha önceki süreçte beklediği yakınlığı/onayı bulamadığı baba figürü, Gece'nin çello çalmasında da menfi bir izlek oluşturmaya devam eder. Bir çello resitaline gelen baba, cılız bir

tebrikle işi geçiştirir. Dolayısıyla Gece, tıpkı daha önce yüzme eyleminde yaşadığı gibi bir kırılma yaşar. Babası, tüm sevgi ve heyecanıyla diğer kızı Beyza'nın piyano çalmasını över. Ruhsal bir kırılma yaşayan Gece, iç monolog halinde verilen bölümlerde görüldüğü gibi kendi iç benine yönelmek zorunda kalır (Kaya, 2016, s. 137-139).

Gece, artık yetişkin olmak üzeredir ancak geçmişte olduğu gibi yine kendisini anlamayan, kendisiyle yeterince ilgilenmeyen bir baba figürü vardır. Buna rağmen konservatuar yılları, çello çalmasını onaylayacak ve bir nevi varlık onayı verecek ilk insanı karşısına çıkaracaktır. Bu kişi, Deniz İter'dir (Kaya, 2016, s. 141).

c. Deniz İter ve Baba Muadilliği

Elektra kompleksi gibi ruhsal kırılmalarla dolu bir geçmişi olan Gece için konservatuar dönemi farklı içsel kırılmalara gebe. Çello çalarken varlığını görmeyen/onaylamayan babanın yerine bu dönemde varlık onayı aldığı kişi, konservatuardan hocası Deniz İter'dir. Deniz İter, *sen beni sevince var oluyorum* (Kaya, 2016, s. 141-142) diyerek varlık onayını açıkça dile getirir. Bu durum, psikoloji literatüründe genital dönemde görülen ebeveyn otoritesinin yıkılıp yerine başka kişilerin (Geçtan, 2014, s. 40-41) bulunmaya çalışıldığını hatırlatır. Bilinçaltı tekniği kullanılarak eserin farklı yerlerine serpiştirilen ifadeler, bu durumun izleriyle doludur:

Bu sesi kimler duyabiliyordu bilmiyorum; ama buna ilk dikkat çeken Deniz Hoca oldu (Kaya, 2016, s. 141).

Süreç içerisinde Deniz, Gece'ye duygusal anlamda öğütler verirken çello çalma noktasında da nasihatlerde bulunur. Geçmişinde ruhsal bir bölünmüşlük yaşayan Gece için hocasının bu tutumu, ilk defa tecrübe ettiği bir yaklaşımdır. Çello dersleri sebebiyle giderek daha fazla bir araya gelen ikili, duygusal olarak da yakınlaşmaya başlar. Nihayetinde Gece, babasının gözlerinde göremediği varlık onayını, hocası Deniz İter'de görmeye başlar (Kaya, 2016, s. 143-144).

Gözlerinde ışıklar yandıği zaman anlıyordum nihayet çok iyi çaldığımı (Kaya, 2016, s. 145).

Gece, geçmişteki baba eksikliğini Deniz üzerinden tamamlamaya çalışır. Küçüklüğünde aşamadığı elektra kompleksini Deniz şahsında çözmeye çalışır. Deniz'le aralarındaki duygusal yakınlaşmaya daha detaylı bir şekilde bakıldığı zaman Gece'nin genital dönemi (Kaya, 2016, s. 71-72) sağlıklı bir şekilde atlatamadığı, dolayısıyla toplumsal anlamda bir kimlik bunalımı (Geçtan, 2014, s. 41-42) yaşadığı söylenebilir.

Alfred Adler, psikoloji literatüründe bireyin toplumla ilişkisini merkeze alan bir ekol geliştirir. Çocukların yetişkinler karşısındaki güçsüzlük duygusuyla tetiklenen nevrotik eğilimleri, Adler'in *erkeksi protesto* dediği davranış örüntüleriyle alakalıdır. Bu durum (Adler, 1999, s. 40-41), Gece'nin Deniz'le beraber çözmeye çalıştığı problemlerinde de kendini gösterir (Kaya, 2016, s.71-72). Kadın ve erkek türleri üzerinden cinsellik vurgusuyla yapılan eşit olmama durumu, romanın erkeksi protesto zeminini oluşturur. Bu minvalde açıklanan konuda genç kızla yaşlı adam, öğrenci bir kızla öğretmen bir erkek, edilgenlikle ettirgenlik kıyasları; bu eşitsizliğin eserdeki örneklerini teşkil eder.

... Hem, cinselliğin kendisi de müsavi bir şey değildir ki... (Kaya, 2016, s. 148).

Önceki dönemlerde içsel sorunlarını çeşitli semptomlarla ortaya koyan Gece'nin Deniz'le ilişkisindeki kırılma noktası, çocukluğunda babasının kendisine verdiği yüzme sözüyle benzerlik teşkil eder. Zira, dalgıçlık merakı da olan Deniz, bulabilirse Gece'ye bir inci getireceği sözünü verir. Ancak yüzmede olduğu gibi inci konusunda da verilen söz yerine getirilmez (Kaya, 2016, s. 153). Bu durum, metnin birçok yerinde karşılık bulur. Benzer şekilde Deniz'in de çocuklarına düşkün olması, yüzme sözünü yerine getirmemesi, ailesiyle vakit geçirmeyi tercih etmesi, mecbur kaldığı için gelemediğini söylemesi, denizden çıkardığı inciye kızına vermesi Gece'nin içsel kırılmalarının ana hatlarını oluşturur. Gece'nin içsel kırılmaları, baba muadili arayışını kanıtlayan örnekler olarak da görülebilir (Kaya, 2016, s. 153).

Romanda doğruluğu kesin olarak okura açıklanmayan bir hamilelik şüphesi vardır. Bu şüphe etrafında gelişen olaylarda baba muadilliğiyle ilgili daha kesin kanıtlara rastlanır. Gece, hamilelik şüphesiyle muhtemel çocuğunun babası olacak Deniz İlder'e gider; ancak Deniz, sana dokunmadım diyerek muhtemel çocuğun babalığını reddeder. Deniz'in gösterdiği bu reaksiyonun ardından Gece, babasında hissettiği dışlanmışlık duygusunu tekrar tecrübe eder. Hayatının ilk yıllarında babasıyla annesi arasında yaşadığı ruhsal bölünme, artık karnında hissettiği muhtemel çocuğun da kaderidir. Zira muhtemel çocuğu da babası tarafından dışlanmaktadır. Tekrar aynı çıkmaza düşen Gece, psikolojik bir travma daha yaşar. Deniz'in karşısına çıkarak muhtemel çocuğunun kendi çocuklarından farklı olmadığını ve onunla da alakadar olması gerektiğini haykırır. Gece'nin taleplerini şiddetli bir şekilde reddeden Deniz'in ifadeleri, baba muadilliğinin de reddi anlamına gelir (Kaya, 2016, s. 157-164).

Gece'nin Deniz İlder karşısında yaşadıkları, nevrotik hastaların davranışlarına benzer tutumları da gün yüzüne çıkarır. Zira benzer şekilde nevrotik hastalarda da önce kışkırtma, ardından ortaya çıkan durumdan faydalanma vardır. Ayrıca korunma ihtiyacıyla beraber haksızlığa uğradığını ya da aldatıldığını düşünen nevrotiklerde, karşı tarafı kendisini reddedecek noktaya kadar sürüklenme eğilimi görülür (Geçtan, 2014, s. 139). Gece'yle Deniz İlder arasında yaşanan tepkisel süreçte de benzer psikopatolojik eğilimlerin izleri görülebilir (Kaya, 2016, s. 164).

Gece'nin gerçekten hamile olduğunun bilinmemesi, Deniz ve kendisinin tamamen zıt söylemlerde bulunması (Kaya, 2016, s. 164), ego savunma mekanizmalarıyla alakalı davranış örnekleri sunar. Bu anlamda, sevgi ya da kabul arayışını bağımlılık noktasına kadar taşıyıp aşırı boyutlara ulaştırmak, paranoid izlekler oluşturur. Zira sevgi ve kabul noktasındaki arayış çoğaldıkça, reddedilmeye karşı verilecek tepkinin oranı da bir o kadar sertleşir. Bazı bireylerde tepki oranı, psikoz seviyelerine kadar ulaşarak mantık seviyelerini zorlayabilir. Aşırı boyutlara ulaşan tepkilerin süreklilik arz etmesi durumlarında ise paranoid vakaların oluştuğu varsayılabilir (Geçtan, 2014, s. 81).

İntihar girişiminden sonra çello vasıtasıyla tekrar hayata bağlanmaya çalışan Gece, olay örgüsünün ilerleyen kısımlarında Deniz İlder'in oğlu Kaya ile duygusal olarak yakınlaşmaya başlar. Kaya'yla yakınlaştığı süreçte de Gece'nin bilinçaltında Deniz şahsında aşamadığı sorunsalları içsel bir mesele olarak sürdürdüğü izlenebilir. Bir çocuk dinletisi olarak Deniz İlder'in kızına bestelediği parçayı Kaya'yla dinlediği zaman bilinçaltındaki kırılmalar tekrar bilinç seviyesini zorlamaya başlar (Kaya, 2016, s. 94-96). Anlık olarak hayatın geçmiş dönemlerine dönüşü simgeleyen bir tür regresyon yaşantısıyla (Jung, 2006, s. 154) dönüşüm yaşayarak Kaya'dan ayrılma kararı alır. Besteyi duyduktan sonra sergilediği davranışlar, psikolojik manada dönüşüm yaşadığını gösterir.

Gece'nin Kaya'yı terk etmesinden sonra başka bir orkestrada çalışmaya başlaması ve buradaki müzisyenlerle konuşmaları, baba muadilliğiyle alakalı verileri daha açık bir şekilde gün yüzüne çıkarır. Gece'nin bu diyaloglarda babasıyla evlenemediği için kız çocuklarının başkalarıyla evlendiğini savunması (Kaya, 2016, s.107-108), bilinçaltında elektra kompleksinin (Karabulut, 2013, s. 58) aşılanmadığını ve artık psikopatolojik bir hal aldığını göstermektedir:

... Her kadın içindeki ben'i küçültmek, o küçülmüş ben'i yeniden büyütmek ister. ... Bu yüzden kadınlar, farkında olmasalar da içten içe "Keşke benim babam olsaydı" diye düşündükleri adamlar babaları olsun ister çocuklarına. ... (Kaya, 2016, s. 108)

Yukarıdaki gibi sıra dışı bir davranış örüntüsü sergileyen merkez şahsiyet Gece'nin hayatındaki içsel kırılmalar, farklı düzlemlerde artarak devam etmektedir.

d. Doğum Travmasıyla Gelişen Patolojik Haller

Psikoloji literatüründe Otto Rank'ın geliştirdiği *doğum travması* şeklinde bilinen kuram, eserin merkez şahsiyeti Gece'nin bazı davranışlarını izah edebilmek için teknik olanaklar sunmaktadır.

Geliştirdiği yaklaşımla Otto Rank, daha önce Sigmund Freud'un da değindiği doğum hadisesine yoğunlaşır. Aynı hadiseye yoğunlaşsa da Rank, doğumda yaşanan travmanın yetişkinlik yıllarındaki anksiyetenin ilk örneği olabileceğine vurgu yaparak cinsellik ağırlıklı Freud yorumundan ayrılır. Freud'a göre daha sembolik bir düzleme kayan Rank'ın bu yorumuna göre hayattaki travmaların sebebi, anneden kopuşun ilk örneği olan doğum olayıdır. Bu kopuş, kişinin hayatı boyunca yaşayacağı ayrılıkları simgeler. Yaklaşık dokuz ay boyunca anne karnındaki sıvı bölgede anksiyeteden uzak bir süreç geçiren birey, ilk kaygıyı doğumdaki baskılamayla yaşayarak çaba gerektiren bir hayata sürüklenir. Bu baskı, ilerleyen süreçteki kaygıların da ilk örneği olur (Geçtan, 2014, s. 204-205). Rank'ın ifade ettiği doğum travması kuramına göre huzur dolu dokuz aydan sonra anne karnından kopuşun yaşattığı kaygı, bireyin sonraki yıllarında gereksinimlerini karşılama, kendi varlığını fark etme ve kendini dış dünyaya anlatma endişesine evrilir (Cebeci, 2015, s. 237-238). Böylece kişi, doğum hadisesindeki anksiyeteyi bilinçaltında tekrar tecrübe ederek nevrotik emareler sergiler. Üstesinden gelinememiş doğum travmaları çeşitli analizlerle yenilmeye çalışılsa da reaksiyonların çoğunda doğum anına ya da öncesine geri dönme temayülleri ile karşılaşılır (Rank, 2014, s. 25-31). Kişinin konforlu bir hayatı barındıran anne karnından sorunlarla dolu bir yaşama adım atması, travmaların (Şen, 2012, s. 20) ana amilidir. Aşılamayan travmalarda ise psikolojik açıdan patolojik sonuçlarla karşılaşılabilir.

Rank'ın yaklaşımıyla ilgili veriler sunan yukarıdaki metin, Gece'yle ilgili birçok açmazı aydınlatacak olanaklar sağlar.

Hem kendisi hem de var oluşuna kesinlik kazandırılmayan çocuğu açısından düşünüldüğünde Gece'nin geçmişine onay veren davranışlar sergilediği söylenemez. Gece için onay verilmeyen hayat, her travmada daha da patolojik bir hal almaya devam eder. Dolayısıyla netice, intihar düşüncesine kadar ilerler. İntihar düşüncesiyle beraber doğum ve ölüm kıyaslamaları başlar. Bu kıyaslamalara doğum ve devamı üzerine reddiyeci fikirler eşlik eder. Gece'nin düşünce ve davranışlarındaki bu emareler (Kaya, 2016, s. 139), arzulanmayan doğum ve çocuk simgesinin doğum travmasına yönelik (Şen, 2012, s. 51) izleriyle doludur. Gece'nin Rank ekolünü işaret eden bu tavırlarına, iç monologlar halinde romanın birçok yerinde rastlanır:

Ve, bilmenizi isterim, ölü doğmuş olanlar doğmuş ölü olanlardan çok daha şanslılar. Doğmuş olduğunuz halde ortada kalmanız en acısı. Hem doğmuş olup hem de yaşayamıyor olmak (Kaya, 2016, s. 139).

Gece'nin yukarıdaki tavırlarına benzer temayüller (Kaya, 2016, s. 176-177), edebiyat dünyasında bilinen birçok eserde de karşılık bulur: Samuel Beckett'in *Endgame* adlı yapıtından; *İşte dünyadayız. Ve bunun bir çaresi yok* sözleri (Kaya, 2015, s. 210), diğer taraftan Ömer Hayyam'ın *İnsan'ın eline geçen, şu iki kapılı yerde/ Gönül derdi ve can vermektense öte değil./ Bir nefeslik olsun yaşamayandır mutlu/ Anasından hiç doğmayan kişidir âsude* (Şen, 2012, s. 49) biçimindeki rubaisi bu örneklerden bazılarıdır. Can Şen de Hayyam'ın bu rubaisinden yola çıkarak doğum travmasına dair izlere ulaşır (Şen, 2012, s. 46-56).

Gece'nin ismi verilmeyen bir kentin sahilinden kendini denize bırakarak intihar etme teşebbüsü, doğum travmasıyla alakalı farklı izleklere ulaşılmasını sağlar. Gece'ye göre, küçük yaşlardan beri küskün olduğu denizde yaşayacağı son, beden ve zihnin birbirinden kopuşu anlamına gelir. Bu teşebbüs, sıradan bir eylem olmadığı gibi (Kaya, 2016, s. 165), süreç içerisinde ortaya çıkan sorunlardan kurtuluşu ve bu itibarla doğum travmasının anne karnına geri dönüş temayüllerini (Rank, 2014, s. 67-68) de içerir. Zira, Gece'nin hayatına son vermek istediği deniz, anne karnı gibi sıvı bir alanın temsilcisi olmakla birlikte hayatın sancılı yaşamışlıklarından kaçışın da simgesi olur (Kaya, 2016, s. 150). Sokrates'in *ölme cesareti, var olma cesaretinin testidir* (Kaya, 2015, s. 182), ifadesinde olduğu gibi Gece, denizde kendini öldürerek anlam kazanacak bir hayatı aramaktadır.

İntihar teşebbüsünü anne karnındaki sıvı bölgeyi sembolize eden denizde gerçekleştiren Gece açısından olay örgüsünün ilerleyen kısımlarında ruh dünyasını sarsacak yaşanmışlıklar devam eder. Karnındaki muhtemel bebeğiyle denize girip çıktıktan sonra, eserin başında verilen; *Cebennem,*

acı çektiğimiz yer değildir; acı çektiğimizi kimsenin bilmediği yerdir (Kaya, 2016, s. 11), şeklindeki Hallac-ı Mansur epigrafı doğrultusunda anlaşılma ve anlatma sorunsalıyla acısını tek başına yaşamaya başlar. Geçmişte yaşadıklarını ya da denizde ölmeye çalışmasını kimse görmez. Yaşadığı bu anlaşılmama ve fark edilmeme hali, Gece'nin iç dünyasını bağımsızlıkla bağımlılık arasındaki boşluğa sürükler (Kaya, 2016, s. 52). Zira doğumla beraber tezatları sembolize eden bir süreç de başlar. Rahat bir hayattan, çaba gerektiren bir yaşama geçilir. Büyüme sürecinde, bağımlılıktan özgürlüğe doğru yol alınır (Geçtan, 2014, s. 205-206).

e. Psikanalist ya da Polis gibi Davranan Aydın

İntihar teşebbüsüyle beraber eserin vaka örgüsüne hem polis hem de psikanalist gibi davranan ancak hangisi olduğu belirtilmeyen Aydın dâhil olur. Aydın'ın vaka örgüsüne girişi, bu süreçte Nehir ismiyle anılan Gece'nin iç dünyasıyla ilgili başka fenomenlere ulaşılmasına vesile olur.

Yazar, Aydın karakterinin vaka örgüsündeki işleviyle okurun zihninde soru işareti bırakacak bir kurgu hazırlar. Aydın'ın polis ya da psikanalist gibi konumlandırılması ve iki meslekten hangisini icra ettiğinin bilinmemesi, daha çok bu mesleklerin her ikisinde de birbirine benzer şekilde çalışmasıyla alakalıdır. Zira roman kurgusunda yer verilen Aydın şahsında olduğu gibi her iki meslekte de ipuçlarından yola çıkılarak daha derine/dikeye inmeye çalışılır. Bu durum vaka örgüsünde sık sık tekrarlanır (Kaya, 2016, s. 168-172).

Ruhun tamamına psişe adı verilen Jung ekolünde, mantık ve mantık dışı güçlerin çatışması süreklilik arz eder. Bu bağlamda hayatın bir parçası olan çatışma, bireyin kişiliğini de etkiler. Psikolojik zaviyeden belirleyici olan ise kişinin çatışmalar karşısında aldığı tavrıdır. Dolayısıyla çatışmalar karşısında yenilen bireyin sonu nevroz ya da psikoz gibi durumlara varabilir (Geçtan, 2014, s. 172). Bu itibarla, intihar teşebbüsünden sonra Aydın'ın görev yaptığı hastaneye getirilen Gece'nin sergilediği davranış şekilleri, psikoloji sahası açısından dikkat çekici verilerdir.

Gerçeklikle sorun yaşayan kişi, dil kullanımıyla alakalı problemler de yaşayabilir. Bu sorunsalı yaşayan birey, bilinçaltında dış dünyanın dolayısıyla gerçekliğin anlamlandırılmadığı bebeklik dönemlerine kadar gerileyebilir. Gerileme, şizofrenlerde olduğu gibi iç ve dış dünya ayırımı yapamamaya kadar varabilir (Kaya, 2011, s. 101). İntihar teşebbüsünden sonra Aydın'ın görev yaptığı hastaneye getirilen Gece'nin dil kullanımını da bu şekilde seyreder. Artık normal bir söylem kullanmaz. Yaşadığı ruhsal kırılmaların etkisiyle daha çok soyut ve sembolik ifadelerle başvurur.

Gece'nin intihar girişiminden sonra muhtemel çocuğunun öldüğünü düşünerek dili reel boyutundan koparıp tamamen sembollere dökmesi, bir bilim dalı olarak psikolojinin de dikkatini çeken konulardandır. Zira gerçeklik zemini sarsarak tamamen imgesel boyutta kullanılan dil edimi, psikotik ve şizoid vakalarda da dikkat çekici davranış örüntüleridir. Bu vakalarda çoğu zaman katlanılması mümkün olmayan yaşanmışlıkların bastırılması, gerçeğin çarpıtılması şeklinde dil üzerinden yürürlüğe konur (Kaya, 2016, s. 168-170). Böylece kişi, gerçekle yüzleştğinde karşılaşacağını düşündüğü aşırı kaygıdan kendini muhafaza etmeye çalışır (Kaya, 2015, s. 229). Gece'nin intihar teşebbüsünden sonra getirildiği hastanede Aydın'la konuşmaları, çoğunlukla bu çerçeveye üzerine inşa edilir.

Gece'nin Aydın'la diyaloglarında bahsettiği kız çocuğu, çoğunlukla birden fazla anlama gelecek şekilde sembolik ifadelerle doludur. Gece'nin sembolik ifadelerini deşifre etmeye çalışan Aydın, bahsedilen kız çocuğunun Gece'nin küçüklüğünü ya da gerçekten hamilelik süreci sonucunda düşürülmüş bir çocuğu yansıtabileceği üzerinde durur. Birden fazla anlamın aynı kavram üzerinden yürürlüğe sokulması ve kız çocuğunun bu şekilde iki anlamlı verilmesi, Gece'nin yapısal olarak dikey düzleme odaklandığını, bunu tesis etmek için de metaforik ifadelerle başvurduğunu gösterir. Aydın ise Gece'nin gerçekte kim olduğunu, nereden geldiğini, geçmişinde ne yaşadığını çözmek için metaforlarla dolu ifadelerle yoğunlaşır. Aydın'ın aslında yapmak istediği, Gece'nin

sembolik ifadelerle inşa ettiği (Kaya, 2016, s. 170-171) *bastırma mekanizması*'nı (Geçtan, 2014, s. 54) psikanalistlerin yaptığı gibi deşifre etmektir. Aydın'ın uğraşları sonucunda Gece'nin sembolik ifadeleri görünür olmaya başlar. Anlam çoğalmasıyla bu sembollere bakıldığında kız çocuğu, hem kendi küçüklüğüdür hem de kendi kızıdır. Diğer taraftan kızda olduğunu söylediği mücevher, hem karnındaki çocuktur hem de vaat edilen ancak kendisine verilmeyen incidir (Kaya, 2016, s. 170-171).

Kişiler ve zaman noktasındaki anlam çoğalmaları, Gece'nin sembolik ifadelerine yansıyan hususlardandır. Sembolik ifadelere bürünen bilinçaltındaki veriler, Gece'nin bilinç düzeyine çıkmaya çalışsa da bastırma mekanizması devreye girer ve mümkün olduğu kadar kısa sürede yüzeye çıkan veriler geri gönderilir. Bu sayede (Kaya, 2016, s. 171) can sıkıcı yaşanmışlıkların bilinç düzeyine çıkması baskılanmış olur (Geçtan, 2014, s. 56).

Psikoloji literatüründe, organik bir temeli bulunmayan daha çok stres ve kaygıya bağlı ruhsal tetikleyicilerden kaynaklanan fiziksel belirtilere psikosomatik rahatsızlık adı verilir (Budak, 2009, s. 599). Gece'nin intihar teşebbüsünden sonra vücudunda bulunan yaralarla ilgili Aydın'ın yaptığı tespitler de psikosomatik vakaları işaret eder. Ona göre Gece'nin ruhsal sorunları, fiziksel belirtilerle kendini göstermektedir. Bu anlamda Gece'nin bedeninde çıkan yaralar, sıradan yaraların çok daha ötesinde düşünülmelidir (Kaya, 2016, s. 172). Psikosomatik izlerin varlığı, romandan alınan aşağıdaki iç monolog parçalarında daha net bir şekilde görülebilir:

... Kendimizi çok iyi, güvende hissediyorsak eğer, nereye ne kadar sert çarparsak çarpalım sapaşlam çıkar bedenimiz bu tecrübeden. ... Ruhumuzla iletişimi kestiğimizde başlıyor hepsi. ... Acımız bedenimizde bir noktada birikip safra kesemizde bir taş oluyor, aside dönüşüp midemize saldırıyor, sivilceler, siğiller, yuvarlak kırmızı lekeler halinde cildimizde beliriyor bir gün. ... (Kaya, 2016, s. 172).

Yukardaki gibi sebebi anlaşılamayan yaralarla alakalı (Kaya, 2016, s. 172) Nihan Kaya, Yazma Cesareti isimli eserinde dikkat çekici bilgiler verir. Yazma eylemini merkeze aldığı eserinde maddeyle gerçek, bedenle ruh arasındaki bağlantıları ele alırken Platon'dan örnek verir. Rahatsızlıkların tedavisindeki en büyük yanışı beden ve ruhun ayrı düşünülmesine, beden ve ruh için farklı doktorların tayin edilmesine bağlar. Bedenimiz üzerindeki emarelerin ruhumuzun işaretleri olduğunu düşünür. Ruhun beden vasıtasıyla bireyle iletişim kurmak istediğini vurgular (Kaya, 2015, s. 212). Yazarın burada verdiği teorik bilgiler, Gece'nin sebebi bilinmeyen yaralarını da hatırlatmış olur.

Neticede yazar, Aydın karakteri üzerinden bir psikiyatristin hastasıyla nasıl ilgilenmesi gerektiğini de örneklemiştir.

f. Yılın En Uzun Gecesinde Persona Savaşları

Persona kavramı, terim olarak eski çağlardaki oyuncuların rollerini daha iyi yansıtabilmek amacıyla kullandıkları maske anlamına gelir. Günümüzde Carl Gustav Jung ekolünde karşılık bulan persona, eski anlamıyla bağını koparmadan psikoloji literatürünün de kullanabileceği anlam açılımlarına ulaşır. Jung, personayı kendi özgün tanımlamasıyla kolektif ruhla alakalı görür. Ona göre persona, bireyin nasıl olması gerektiğiyle ilgili toplumla yaptığı bir uzlaşmaya dayanır (Kaya, 2015, s. 134). Bu sayede persona kavramı, yüzyıllardan bu yana tiyatro oyuncularının kullandığı maske izleğinden gelerek günümüzde, toplumun onayını almak için kişinin çevresine karşı kullandığı maske veya kimlik açılımlarına ulaşır (Geçtan, 2014, s. 166).

Jung ekolünde maske olarak tarif edilen persona, gölge arketipiyle ilişkili düşünülür. Bu bağlamda gölge, egodaki negatif simgelerin psişe içine giren alt benliği şeklinde tanımlanır. Ayrıca kişiliğin farklı taraflarını yansıtmada görevli olan gölgenin sosyal çevreye yönelik olan tarafına da persona adı verilir. Persona sayesinde birey, toplumla kendi benliği arasında denge kurar.

Personasını sağlıklı bir şekilde kullanamayan kişilerde ise psikolojik noktada çeşitli sorunlarla karşılaşılabilir (Cebeci, 2015, s. 232).

Romanda vaka örgüsünün son halkası olarak yılın en uzun gecesi olan 21 Aralık'ta emekli olması münasebeti ile Deniz İter için bir gece programı tertiplenir. Görünüşte Deniz İter için düzenlese de bu program, roman şahsiyetlerinin personalarıyla boy gösterdiği bir sahne gibi konumlanır. Eserin merkez şahsiyeti Gece dışındaki tüm şahsiyetler, persona kullanımları konusunda sorun yaşamaz. Zira Gece, davranışlarıyla programda yer alan tüm katılımcıların dikkatlerini üzerinde toplayacak anormal davranışlar gösterir (Kaya, 2016, arka kapak).

Psikoloji literatüründe bireyin gerçek benini saklayıp halin gereklerine göre hareket etmesi persona terimiyle tanımlandığı (Geçtan, 2014, s. 166-168) için düzenlenen programın persona platformuna dönüştüğü görülebilir. Özellikle Deniz İter'in karısı Dolunay'ın dilinden aktarılan ifadeler, persona noktasında dikkat çeken verilerdir. Salonda bulunan insanlardan gerçek benliğini gizlemeyen kimse yok, diyen Dolunay'ın kendisi de halin gereklerine ayak uydurarak persona kavramına uygun davranışlar gösterir (Kaya, 2016, s. 210-211).

Kısa süreli bir yakınlıktan sonra Gece'nin kendisinden ayrıldığı Deniz İter'in oğlu Kaya da annesi Dolunay gibi roman şahsiyetlerinin persona kullanımları hakkında bilgi verir. Mutlu gibi görünmelerine rağmen mutlu olmadıklarını, insanların içleri yerine dışlarına göre değerlendirildiğini, herkesin sergilenen oyuna ayak uydurduğunu söyleyerek programa katılanlar hakkınıda genel bir persona değerlendirmesi yapar (Kaya, 2016, s. 13-14).

Kaya, programdaki insanları yukardaki gibi gözlemlerken bireylerin yaşamışlıklarını da göz önünde bulundurur. Programın ilerleyen saatlerinde aile mirası gerdanlığın kaybolması ve bu hadise sebebiyle ortalığın ayağa kalması onun için çok önemli değildir. O, insanların ruhsal kırılmaları sebebiyle oluşan personalarına odaklanır. Dolayısıyla Gece dışındakilerin rol yaptığını, maske taktığını düşünür (Kaya, 2016, s. 206).

Emekli olması sebebiyle düzenlenen gece programında persona kavramına yönelik veriler sunan şahsiyetlerden biri de Deniz İter'in kendisidir. Deniz, hasta kızının ölümünü aklından çıkaramaz. Bir hayalet gibi kızının kendisini takip ettiğini sanır. Benliği tamamen bu duruma yoğunlaşmışken programda insanlara karşı hiçbir sorun yokmuş gibi davranması, persona terimini ön plana çıkarır. Diğer taraftan bir çeşit sahte benlik geliştiren Deniz, suçluluk psikolojine dair emareler de gösterir. Deniz'in davranış örüntüsüyle gelişen personasına halüsinasyon yaşantıları da eşlik eder:

Bulunmamak için sırtımı çeviriyorum. Yine de bakışlarını üzerimde hissediyorum. Sanki tam karşımda dikiliyor ve gözlerini benden hiç ayırmıyor. ... Sadece bana görünüyor. ... (Kaya, 2016, s. 27-28).

Yazar, Fildişi Kuyu adlı eserinde Winnicott'un düşünceleriyle alakalı değerlendirmeler yaparken sahte benlik konusuna değinir. Bu değerlendirmelerinde David Rabe'in oyunu üzerinden personayı hatırlatan veriler dikkat çeker. Ona göre, bu oyunda kurgulanan aile için mutluluk sadece bir kelime, tebessümün ise görüntüden ibarettir. Oyun şahsiyetlerinin hayatıyla alakalı yapılan bu tespit (Kaya, 2011, s. 122), persona kavramı etrafında düşünüldüğünde İter ailesi için de geçerlidir.

Sonuç

Bu çalışmada, psikolojiyle etkileşimi her geçen gün artan günümüz edebiyatında Nihan Kaya'nın eserlerinden Kar ve İnci romanı, psikanalitik edebiyat eleştirisiyle ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışma sürecinde Kar ve İnci eseri merkezinde değerlendirmeler yapılırken psikoloji ve edebiyat alanlarının roman şahsiyetleri üzerindeki ortak izleri sürülmüştür. Böylece psikanalitik unsurlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızın giriş kısmında psikanalitik edebiyat eleştirisiyle edebiyat ve psikoloji ortaklığının teorik bir çerçevesi çizilmiştir. Psikanalitik literatür, çeşitli kaynaklardan taranmış ve sistematik bir şekilde aktarılmaya çalışılmıştır. İlerleyen bölümlerde ele alınan kurmaca şahsiyetlerin

incelenmesinde, burada ele alınan psikanalitik verilere müracaat edilmiştir. Psikanalitik kavramlarla yapılan değerlendirme sayesinde roman şahsiyetlerinin iç dünyaları daha görünür bir yapıya kavuşturulmuştur.

Nihan Kaya, diğer romanlarında merkez şahsiyet sayısını iki kişi etrafında kurgulamıştır. Kar ve İnci romanında ise bu sayı tek kişiye indirgenmiştir için çalışmamız daha çok merkez şahsiyet olan Gece etrafında şekillenmiştir.

Hayatının ilk yıllarında merkez şahsiyet Gece'nin elektra kompleksine dair davranış örüntüleri oluşturduğu, sonraki yaşlarında ise psikoloji sahasına özgün diğer verileri sergilediği anlaşılmıştır.

Gece'nin davranış örüntüleriyle beraber sembolik dil kullanımını çözmeye çalışan Aydın'ın olay örgüsüne girmesiyle psikolojik terimler, aktif olarak kurmaca içerisinde yer almıştır. Zira yazarın kendi ifadesiyle Aydın, bir psikanalist gibi kurgulanmıştır. Diğer taraftan, merkez şahsiyetin bilinçaltını aktarmak için sembol ve arketip olanaklarından istifade edilmiştir. Bu itibarla, eserin olay örgüsündeki son sahne olan 21 Aralık gecesinde, persona kavramıyla alakalı izlere ulaşılmıştır. Bu gece, roman şahsiyetlerinin iç dünyalarını gizledikleri bir sahne gibi konumlandırılmıştır.

Psikoloji ve edebiyat gibi mümkün olduğu kadar birbirlerinden istifade etmeye çalışan iki disiplinin olanaklarıyla iz sürmeye çalıştığımız incelememizde gördük ki, roman şahsiyetlerinin hayatları edebiyatın kurmaca hususiyetlerinden yararlanarak ortaya konulurken psikoloji biliminin verilerinden açık ya da gizil olarak yararlanılmıştır. Psikolojik romanlarda görülen vaka sayısının azaltılarak karakterlerin iç dünyalarının ön plana çıkarılması, bu romanın genelinde de gözlemlenmiştir. Anlaşılma sorunsalıyla iletişim problemi yaşayan Gece şahsiyeti, birçok psikanalitik kuramdan istifade edilerek roman merkezinde konumlandırılmıştır.

Edebiyat ve psikoloji ortaklığında konumlanan çalışmamızın nihayetinde, Nihan Kaya'nın yazım süreciyle edebiyat ve psikolojinin odak noktasında bulunduğunu belirtmek gerekmektedir. Sonuç olarak yukarıda yapılan değerlendirmeler ışığında Kar ve İnci romanı, psikanalitik edebiyat eleştirisiyle incelenebilecek bir kurguya sahiptir denilebilir.

Kaynaklar

Acehan, A. (2012). Fahim Bey ve Biz, Anayurt Oteli ve Aylak Adam romanlarına psikolojik bir bakış. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, (Balkan Özel Sayısı I), 130-131.

Adler, A. (1999). *Cinsiyetler arasında işbirliği*. (S. Selvi, Çev.). Payel Yayınları.

Atlı, F. (2012). Edebi metnin ve yaratıcılığın kaynağına ulaşan yol: Psikanalitik edebiyat eleştirisi. *Turkish Studies*, 7(3), 257-273.

Ayata, Y. & Tonga, N. (2008). Psikolojik roman, romana yansıyan yazar ve Türk edebiyatındaki bazı örnekleri üzerine bir inceleme. *İlmi Araştırmalar*, (25), 7-20.

Budak, S. (2009). *Psikoloji sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.

Cebeci, O. (2015). *Psikanalitik edebiyat kuramı*. İthaki Yayınları.

Emre, İ. (2006). *Edebiyat ve psikoloji*. Anı Yayıncılık.

Emre, İ. (2009). Yeni Türk edebiyatının psikoloji kaynakları. *Turkish Studies*, 4(1-1), 319-355.

Ergişi, A. (2013). Psikanalitik bir çözümleme: Halide Edib Adıvar'ın Handan romanı. *The Journal of Academic Social Science Studies-International Journal of Social Science*, 6(2), 1737-1747.

Ergün, N. (2011). Ölü Bir Deniz romanına psikanalitik bir yaklaşım. *Hacettepe Üniversitesi Türküyat Araştırmaları Dergisi*, Bahar (14), 119-135.

Freud, S. (1999). *Sanat ve edebiyat*. (E. Kapkın & A. T. Kapkın, Çev.). Payel Yayınları.

Geçtan, E. (2014). *Psikanaliz ve sonrası*. Metis Yayınları.

Uslucan, F. & Arslan, A. (2023). Psikanalitik edebiyat eleştirisi açısından Kar ve İnci romanı üzerine bir değerlendirme. *Mavi Atlas*, 11(1), 208-221.

- Jung, C. G. (2006). *Analitik psikoloji*. (E. Gürol, Çev.). Payel Yayınları.
- Jung, C. G. (2015). *Dört arketip*. (Z. A. Yılmaz, Çev.). Metis Yayınları.
- Karabulut, M. (2013). *Edip Cansever şiiri psikanalitik bir inceleme*. Öncü Kitap.
- Kaya, N. (2011). *Fildişi kuyusu*. Nirengi Kitap.
- Kaya, N. (2016). *Kar ve inci*. Ayrıntı Yayınları.
- Kaya, N. (2015). *Yazma cesareti*. Ayrıntı Yayınları.
- Kris, E. & Kurz, K. (2016). *Sanatçı imgesinin oluşumu: Efsane, mit ve büyü*. (S. Gürses, Çev.). İthaki Yayınları.
- Moran, B. (2014). *Edebiyat kuramları ve eleştirisi*. İletişim Yayınları.
- Phillips, A. (2007). *Hep vaat hep vaat*. (F. B. Aydar, Çev.). Metis Yayınları.
- Rank, O. (2014). *Doğum travması*. (S. Yücesoy, Çev.). Metis Yayınları.
- Sayar, K. & Dinç, M. (2014). *Psikolojiye giriş*. Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları.
- Şen, C. (2012). *Edebiyat incelemelerinde psikanaliz kullanımı*. Divan Kitap Yayınları.
- Tekin, M. (2004). *Roman sanatı*. Ötüken Neşriyat.
- Tiken, S. (2009). Cahit Sıtkı Tarancı'nın şiirlerindeki ayna imgesine psikanalitik bir yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 16(41), 47-60.
- Wellek R. & Warren A. (2013). *Edebiyat teorisi*. (Ö. F. Huyugüzel, Çev.). Dergâh Yayınları.
- Yalsızuçanlar, S. (2010). Psikolojik roman. *Hece Dergisi*, (Türk Romanı Özel Sayısı), 485-496.